

JOSEF DOBROVSKÝ

V Dobrovském našla obrozená literatura někoho, kdo o ní dovedl hned v jejích počátcích říkat pravdu bez iluzí a kdo jí zároveň uměl aktivně pomáhat při vytváření jejích jazykových a prozodických základů. Činil tak na podkladě svých znalostí starší české a vůbec slovanské jazykové a literární kultury, na podkladě svých schopností vědecké analýzy, na podkladě svého smyslu pro vyvážený řád kulturní tvorby a konečně z podstaty své připravenosti pomáhat všemu, co se rodilo jako příznak nové doby, zaplašující světlem rozumu „temnoty mozku“ starého věku. Byl živým příkladem toho, jak věda může pomáhat literatuře a životu. Nebyl česky píšícím spisovatelem, nebyl básníkem ani beletristou, přesto však byl pro obrozené spisovatele sklonku 18. století autoritou, bez níž by se byli potáceli v izolovaných pokusech bez jednotného stavebního plánu. Nebyl ještě stržen latentní silou českého národního hnutí, díval se kriticky i skepticky na vášnivé a leckdy ještě křečovitě pokusy překonávat dané hranice současné společenské reality, která odsuzovala česky psanou literaturu k podřadnému postavení, ba jeho stanovisko se jevilo nové generaci buditelské z počátku 19. století jako brzda odvážnějšího rozvoje, ale to všechno nezmenšuje význam jeho pozitivního vlivu na počátky obrozené literatury.

Profil osvícenského vědce

Dobrovský měl vedoucí místo mezi četnými filology a historiky působícími u nás na sklonku 18. století. Bylo dáno tím, že v oborech své činnosti uplatňoval pronikavější a pokročilejší metody vědeckého myšlení a poznání než jeho současníci. Sledující život a působení Dobrovského, sledujeme subjektivní i objektivní podmínky rozvoje osobnosti, jež nejplněji reprezentuje soudobou vědu na našem území v jejích nejvyšších aspiracích badatelských i v jejích charakteristických vztazích společenských.

Nesmírná žízeň po vědění a poznání charakterizuje Dobrovského od počátku jeho vstupu do vědeckého života. Encyklopedismus byl ovšem obecným

rysem učenického snažení již od počátku 17. století, nebyl tedy rysem novým. Zato se u Dobrovského projevil ve větší míře než u jeho současníků dobově nový rys vědeckého myšlení, kriticismus. Teprve spojení encyklopedismu s kriticismem vytvořilo podmínky pro vědu kvalitativně novou, odstraňující zaostalé představy o světě, jež se stavěly v cestu modernějším vztahům výrobním. Nové názory na svět vznikaly ovšem i nezávisle na vědě jako ideologické projevy, ale soudobá věda, jsouc sama důsledkem nově se rodících společenských vztahů, chovala v sobě metody, které přiváděly k novým názorům i bez předchozího společenského uvědomění. Právě na Dobrovském lze sledovat typicky, jak nové názory ovlivňují vědeckou metodu, a naopak, jak vědecká metoda vede k novým názorům.

Dobrovského cesta k vědě i k názorovému uvědomění probíhala v ovzduší dvou protikladných tendencí. Jedna dávala mladému Dobrovskému co nejširší obzory, vedla jej k otázkám zásadního a přímo světového dosahu, druhá jej nutila uvědomovat si charakteristické znaky domácího života, domácí kultury a jejích potřeb.

Jeho mládí a rodinné prostředí nijak nepřispělo k pevnému zakotvení v domově. Narodil se 17. srpna 1753 v uherských Ďarmotech jako syn dragounského strážmistra Jakuba Doubravského (tak se původně nazýval), pocházejícího ze Solnice v severovýchodních Čechách. Jeho otec brzy nato odešel do výslužby a usadil se sice v Čechách, ale v německém městě Horšově Týně. V rodině se mluvilo německy, syn česky neuměl. Teprve za svých gymnasijských studií, strávených v Německém Brodě (1762—1766) a v Klatovech (1766—1768), přiučil se hovorově češtině, když se předtím stával pro neznalost češtiny předmětem posměchu svých českých spolužáků. Na studiích filosofických v Praze (1768 až 1771) jeho nejlepší učitelé — K. J. Seibt, přednášející kosmopolitně pojatou krasovědu, a matematik J. Stepling — nikterak v něm neposilovali zájem o domácí věci, naproti tomu uváděli jej ve styk s osvícenskými myšlenkami a s širokými obzory současné vědy. Touha po možnosti věnovat se studiím a poznání světa přivedla Dobrovského v roce 1772 po ročním studiu na bohoslovecké fakultě (1771—1772) do řádu jezuitského. V roce 1773 zrušení řádu přerušilo i noviciát Dobrovského, strávený v brněnské koleji a prostoupený sny o misionářské pouti do Indie. Vrátil se na bohosloveckou fakultu (1773—1776) s odhodláním věnovat se kritice biblických textů, hebrejštině a vůbec orientalistice. Po absolvování fakulty neváhalo jej proto kněžské povolání (kněžské svěcení přijal až v roce 1786), ale vstoupil jako vychovatel do služeb hraběte Nostice, kde získal možnost věnovat se svým oblíbeným studiím a kde ve styku s jinými služebníky Nosticovými, znamenitými učiteli J. Schallerem a F. M. Pelclem, našel i společenské prostředí prospívající těmto studiím.

Odbornou činnost zahájil jako textový kritik, a lze říci, že textová kritika byla pro charakter jeho vědecké metody oborem nejprůzračnějším. Pro-

střednictvím této disciplíny souvisí metoda Dobrovského nejtýpčtěji s osvícenským vztahem ke skutečnosti, s jejím criticismem i s jejím racionalismem. Odtud, z kritické analýzy textů vyrůstají jeho odpovědi na základní otázky historické, literárněhistorické i filologické, v ní je uložen nástroj umožňující stavět hráz legendám, předsudkům, temnotám starého věku. Bylo příznačné, že se v počátcích snažil vyzkoumat sílu této kritiky na úkolech nejširšího a přitom nejzákladnějšího významu, na textech biblických. V tom právě tkvěla pýcha vědy nové doby, že se odvažovala podrobit kritickému zkoumání i otázky „posvátné“, viděné zpravidla silou tradice, a ne silou rozumu.

Spolu s Fortunátem Durychem napsal zprvu pojednání *Pragische Fragmente hebräischer Handschriften* (Pražské fragmenty hebrejských rukopisů, 1776), věnované klementinským hebrejským zlomkům a uveřejněné v Orientální knihovně vydávané německým orientalistou J. D. Michaelisem. Větší dosah měl však jeho spis *Fragmentum Pragense Evangelii s. Marci* (Pražský zlomek evangelia sv. Marka, 1778), v němž vydal a kriticky analyzoval zlomek evangelia, chovaný v svatovítském kostele a pokládáný „více pobožně než učeně“ za autograf Markův. Již tu se však ukázalo, jak cenným zdrojem poznání se stával domácí materiál, přístupný detailní kritické analýze a zpravidla nově osvětlující dosavadní znalosti. Tak si Dobrovský již při vydání Pražského zlomku evangelia sv. Marka uvědomil, co pro osvětlení textových otázek biblických znamenají varianty staroslověnských překladů Nového zákona, a v letech následujících dodával jenskému učenici J. Griesbachovi cenné slovanské texty sloužící pro jeho druhé vydání řeckého znění Nového zákona (z r. 1796 a 1806). Griesbach podnikl jako první kritiku obecně uznávaného tzv. recipovaného textu evangelii a již tím byl čelným představitelem nového, tradicí nezatíženého postoje k biblickým otázkám. Dobrovský si naproti tomu po prvé uvědomil význam slovanského materiálu a již tím se vysvětluje vznik jeho intenzivnějšího zájmu o všechno, co souviselo s domácí kulturou, a speciálního zájmu o to, co souviselo i s jeho českým původem. S pocitem vlasteneckého zaujetí napsal v roce 1787 Ribayovi: „Často jsem s rozmrzelostí četl ve sbírkách variant uváděné překlady arménský, perský a jiné, které jsou jistě mnohem horší než překlad slovanský, kdežto ze slovanského se tam vyskytuje sotva čtyři nebo pět míst. Není to přece nijak malá čest pro nás Slovary, že můžeme přispět něčím důležitým ke kritice Nového zákona.“ A v jiném dopise Durychovi připomínal, že zanedbávání slovanských překladů biblických může být prominuto „lidem neslovanského původu“, ale sotva jim, kteří musí využít „této překrásné příležitosti, nabídnuté, jak věřím, samou prozřetelností boží“.

Zájem o domácí materiál a o slovanské texty nezůstal však ojedinelý v počátcích vědeckého vývoje Dobrovského. Když vyšlo v roce 1777 a 1778 dvojí vydání druhého dílu Balbínova spisu *Bohemia docta*, vydání *Candidovo* a vydání *Ungarovo*, poskytla mu otázka stáří české bible, o níž vznikl mezi oběma

vydavatelé spor, příležitost ke kritice Ungarova vydání, neobyčejně vychvalovaného v Prager Intelligenzblattu. Dobrovský postavil proti apologii české minulosti, prodlužující stáří české bible, pravdu vědeckého poznání, schopného opřít se o vědeckou metodu, rozlišující v daném případě texty staroslověnské od textů staročeských. Ungar byl zasloužilý starší pracovník, Dobrovský však neváhal vystoupit i proti němu, stavěl zásadně „důvody“ proti „autoritám“, a když měl veřejně obhájit své výtky proti Ungarovu vydání, vydal knižně výčet Ungarových chyb v publikaci *Corrigenda in Bohemia docta iuxta editionem P. Raph. Ungar* (Co je třeba opravit v Ungarově vydání Učených Čech, 1779). *Errorēs persequor, non personas* (Pronásleduji omyly, ne osoby), *Prodesse enim volo, non criminari* (Chci totiž prospívat, ne obviňovat), to jsou zásady, které uplatňoval v tomto spise, které však byly příznačné pro celé jeho další působení. Dobrovského, přitahovaného vědou a světem, strhl nakonec zájem vlastivědný, stal se českým a slovanským filologem, historikem a literárním historikem. Již v roce 1779 začal vydávat časopis *Böhmische Literatur auf das Jahr 1779*, věnovaný stavu literatury a vědy v Čechách, v němž velmi brzy došel k závěru, že největší pozornost je třeba soustředit k dílům psaným česky a k stavu česky psané literatury. Vůle „prospěť“ vědou odhaluje celou oblast domácích problémů, které čekají na vědecké poznání a řešení. Dobrovský nejen doplnil sám své znalosti v češtině, nejen ocenil iniciativu Durychovu, „který mne první seznámil se slovanskou literaturou v době, kdy jsem jí pohrdal“, ale rostlo v něm i vědomí o češtví, které je víc než teritoriálně pojaté vlastenectví. „Raduji se, že jsem nazýván Čechem, neboť jím jsem,“ napsal v roce 1812 Bandtkovi ve zjevném spojení s jazykovým charakterem svého češtví.

Vědomí, že jeho odborná činnost pomáhá vlastnímu národu a jiným slovanským národům a že tato pomoc je v souladu s duchem nové doby a osvíceného věku, jenž odčichuje bezpráví minulosti, dávalo mu stále pevnější postavení uvnitř osvětské inteligence působící v Praze. O tom však nerozhodovala jen náklonnost k českým nebo slovanským věcem, ale okolnost, že tyto problémy domácí kultury, českého jazyka nebo české minulosti řešil a osvětloval na relativně nejpokročilejší, opravdu světové úrovni soudobého vědeckého poznání. Činilo to jeho pomoc v otázkách dotýkajících se národní kultury kvalitativně účinnou, cennější než apely na šlechtu, než vášnivé apologie minulosti nebo českého jazyka, než „zbožná přání“ bez schopnosti analyzovat podstatu věci.

Tato vysoká úroveň ovšem ostře kontrastovala s nedostatečnou rozvinutostí česky psané literatury, českého národního hnutí, se zaostávající vzdělaností česky mluvícího obyvatelstva. Ba snaha využít vědy a jejích metod pro řešení otázek domácí a slovanské kultury sama zabraňovala podílet se na jejím rozvoji česky psanou tvorbou, poněvadž tehdy česky psaná věda neexistovala. A tak zůstávala činnost Dobrovského v oblasti jisté intelektuální výlučnosti,

jež se zdála být nejvhodnější doménou rozumu a vědy. Dobrovský si byl ovšem vědom svých obecně lidských vztahů a závazků ke společnosti jako celku a speciálně svých vztahů k národu, k němuž patřil. Službu společnosti nekonal však jako příslušník nějakého společenského hnutí, ale jako svobodně myslící jedinec ve jménu rozumu a rozumově poznatelné pravdy. Hájil svobodu osobního názoru, svému časopisu *Böhmische Literatur auf das Jahr 1779* předdeslal moto z Cicero: „Ať každý hájí, co si myslí, vždyť úsudky jsou svobodné!“ Činil tak, protože věřil, že svobodnou výměnou názorů lze nejlépe dospět k pravdě, liberální prvky obsažené v těchto zásadách byly cestou k dosažení vyšší metody vědeckého poznání.

Dobrovského postoj k vědě a životu, příznačný pro osvícenský racionalismus a intelektualismus, měl svou objektivní motivaci, byl důsledkem uvolňujících se výrobních vztahů. Tyto příčiny činily Dobrovského jedním z hlasatelů svobody osobního názoru, který byl stavěn proti kolektivně vyznávaným projevům feudální ideologie. Dobrovský byl u nás jedním z nejuvědomělejších představitelů té etapy ve vývoji myšlení, která umožňovala kritiku jednotlivých jevů feudálního světa, nedospěla však ke kritice feudálního řádu a feudální společnosti jako celku. Jeho pozice svobodného myslitele činila ho nedůvěřivým ke kolektivně prosazovaným hnutím a idejím, tedy i k těm, které sám silou své vědy a svého osobního názoru pomáhal vytvářet. Týká se to i jeho vztahu k rodícímu se národnímu hnutí. Podporoval je, dokud se pohybovalo v mezích „rozumu“, v mezích oprávněných požadavků a reforem, jakmile však svými tužbami překračovalo rámec existujících možností společenských, obviňoval je z nacionální předpojatosti a fanatismu.

Napsal-li Dobrovský, že si „své volnosti a svobody váží nade vše“ (Kopitarovi v roce 1810), nevyplýval z toho nezájem na věcech veřejných, na pronikání pravdy do života. Ačkoli se zabýval četnými otázkami, které se mohly zdát odtrženými od života, přece jen smysl jeho vědy, jeho úsilí o poznání pravdy je pochopitelný právě jen jako součást širšího úsilí o změnu života. Je možno uvést mnoho situací, v nichž tento učenec nehájil pravdu jen zásadně a pro rozkoš poznání, ale přímo s vědomím, že takto pomáhá uplatnit společensky oprávněné a lidštější představy o skutečnosti a zároveň i lidštější formy společenského života. Ozřejmují to slova, která Dobrovský napsal v roce 1784 svému příteli Aug. Helfertovi: „*Já aspoň bych nemohl usilovat o žádnou větší slávu než šířit takové pravdy, které mají nějaký vliv na štěstí lidí, a za to být pronásledován.*“

Veřejná vystoupení Dobrovského mají zpravidla údernou sílu v kritice, ale nejsou na ni omezena. Z publicistických bojů namířených proti tradici je třeba připomenout Dobrovského aktivní účast na vydávání *Geißel der Prediger*, bojových brožurek kritizujících kazatelskou konvenci a zatmělost, na boji proti legendě nepomucké (viz str. 34), jeho kritiky církevní vrchnosti nebo university, uveřejňované v jeho časopisech, nebo jeho odpor proti kněžskému celi-

bátu, vyjádřený v rozpravě z roku 1787 *De sacerdotum in Bohemia coelibatu narratio historica* (Historické vyprávění o celibátu kněží v Čechách). Též text jeho přednášky *Über die Ergebenheit und Anhänglichkeit der slawischen Völker an das Erzhaus Österreich* (O oddanosti a náklonnosti slovanských národů k arcidomu rakouskému, 1791), čtený před císařem ve Společnosti nauk (viz str. 38), je dokladem jeho veřejného vystupování na obranu spravedlivých zájmů češtiny.

V letech 1787 až 1790 přijal Dobrovský na naléhání přátel místo vicerektora, pak rektora generálního semináře v Hradisku u Olomouce a projevil takto snahu vyrovnat se s požadavky osvícenské výchovy kněžského dorostu. Stal se tak spolupracovníkem josefinismu a jeho reformních tendencí. Na rozdíl od Voigta, který měl k josefinismu nepřiznivě stanovisko, a Pelcla, který po počátečním obdivu reforem přešel na pozice konzervativního odporu shodného s reakčními zájmy šlechty, Dobrovský oceňoval dosah jednotlivých opravných zásahů, měl smysl pro rozumově zdůvodňovaný utilitarismus šířený shora, se sympatiemi sledoval úsilí o zvýšení vzdělání lidu. Ani tu však nebyl nekritickým obdivovatelem; živý zájem o osudy slovanských jazyků v Rakousku, především v Čechách, vyvolával v něm protesty proti ničujícím následkům germanizačního tlaku, vyplývajících z centralisticky řízené školské soustavy. Poněvadž neznal vlastní společenské zdroje národních hnutí, lze dokonce říci, že tento tlak přeceňoval. Rukopisně dochované přednášky z doby jeho působení na Hradisku, *Vorlesungen über das Praktische in der christlichen Religion* (Přednášky o praktické stránce v křesťanském náboženství), pojednávají o vyučovacích metodách v náboženské výchově. Prokazují, jak Dobrovský i ve věcech náboženských byl stoupencem osvícenských teorií, dávajících náboženské morálce racionalizující výklad.

Dobrovského činnost v přímých službách josefinismu byla přerušena zrušením generálního semináře po smrti Josefa II. v roce 1790. Dobrovský se jako penzista vrátil do Prahy k Nosticům, kteří mu poskytovali zaopatření až do jeho smrti. Žil v klidném prostředí šlechtického a na rozdíl od první půle svého působení se mimo diskuse v odborných otázkách vyhýbal veřejnému dění. Bylo to podmíněno i jeho nedůvěrou k vzrůstající reakci po smrti Josefa II. a od roku 1795 jeho chorobou, která se projevovala občasnými blouznivými stavy a nutila uchýlovat se do soukromí. I tehdy se však věnoval svým vědeckým studiím a zájmům s neúmornou pílí a horlivostí.

Ačkoli nepůsobil jako universitní učitel, nežil nikdy ve vědecké izolaci a udržoval od mládí živé korespondenční i osobní styky s mnohými učiteli doma i v cizině. Zvláštní pozornost věnoval práci mladých pracovníků vědy, kteří v něm spatřovali svého učitele. Byli mezi nimi právě nejvýznamnější představitelé národně probudilé generace obrozené, Hanka, Jungmann i Palacký. Některé jeho korespondence mají ráz odborný, obsahují nejen výměny názorů a sdělení, ale i monografická řešení jednotlivých otázek, která

nebyla již publikována, nebo doplňují práce publikované. Toho druhu jsou jeho obsáhlé korespondence s Fortunátem Durychem, se slovenským Jiřím Ribayem, s vídeňským profesorem češtiny Josefem Val. Zlobickým, s polským učencem Jiřím Sam. Bandtkem, se Slovincem Bartolomějem Kopitarem a konečně i česky psaná korespondence s Václavem Hankou. Dobrovský se pro své vědecké názory dostával do četných konfliktů, které však jen zřídka nabyvaly osobního rázu. Svým věcným zájmem, svým smyslem pro výměnu názorů, na jejímž podkladě se dospívá k zjištění pravdy, vytvářel kolem sebe dobré pracovní prostředí, které přemáhalo osobní animozity. Je příznačné, že jeho největší odpůrce z mládeže K. R. Ungar se stal spolupracovníkem a přispěvatelem jeho časopisů, které byl předtím ostře napadal a zlehčoval.

Své práce a recenze publikoval Dobrovský jednak ve svých časopisech a sbornících bohemistického nebo slavistického charakteru (*Böhmische Literatur auf das Jahr 1779*, *Böhmische und mährische Literatur auf das Jahr 1780*, *Literarisches Magazin von Böhmen und Mähren*, 1786—1787, *Slawin* 1806—1807, *Słowanka* 1814—1815), jednak v Abhandlungen, tj. v pražském orgánu Královské společnosti nauk (byl jejím vědeckým sekretářem v letech 1791—1795), později pak v německém i českém muzejníku, jednak v časopisech rakouských (*Annalen der österreichischen Literatur*, *Wiener allgemeine Literaturzeitung*, *Wiener Jahrbücher der Literatur*, *Hormayers Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst*) nebo německých (zejména v jenské a později halské *Allgemeine Literaturzeitung*). K rozšíření jeho znalostí a styků s cizinou přispěly i jeho časté cesty, konané za účelem osobního prozkoumání knihoven a především rukopisů v Čechách, na Moravě, v Rakousku a Německu. Nejznámější z těchto cest je jeho zájezd do Švédska a do Ruska, podniknutý v roce 1792 a na počátku roku 1793, úspěšný především při studiu ruských knihoven. O této cestě podal Dobrovský zprávu v knížce *Literarische Nachrichten von einer ... Reise nach Schweden und Rußland* (Literární zprávy z cesty do Švédska a Ruska, 1796). Cestování za materiálem ukazuje dobře jeho nezdolnou touhu po vlastním názoru, nevzdával se jí ani ve vysokém stáří. Právě na jedné z těchto cest zastihla jej i smrt v Brně 6. ledna 1829.

Obory vědecké činnosti — Metoda

Goethe ve své posmrtné vzpomínce z roku 1830 ocenil tři základní vlastnosti Dobrovského vědeckého působení, jeho ohromnou šetlost a znalost spojenou s „herodotskými cestami“, jeho schopnost aplikovat vědecký rozhled „na poznání lidu a země v Čechách“ a konečně jeho mistrovství jak ve „všestranném pochopení předmětu“, tak v syntéze „řadící jednotliviny v celek“. Dva z těchto Goethových poznatků měli jsme již příležitost osvětlovat, třetí, zdůrazňující vztah mezi analytickým a syntetickým prvkem v Dobrovského vě-

decké činnosti, je třeba vidět z hlediska metody práce i možností její realizace. Svým základním přístupem k vědeckému problému byl Dobrovský analytik, připomněli jsme již význam textové kritiky pro charakter jeho práce. Byl vedle toho sběratelem dokladů, empirikem, který nenechal jediný pramen bez povšimnutí. To všechno však nezmenšovalo jeho schopnost k utřídění materiálu a k vědeckému ujasnění odborných problémů, popřípadě k zjišťování zákonitostí a pravidel důležitých pro praxi, především jazykovou. Dobrovský pracoval v mnoha oborech, v některých dospěl po řadě přípravných prací k dílům, která uzavřela celkové poznání v daném úseku vědy dílem syntetickým, jež znamenalo zpravidla mezník v rozvoji vědeckého poznání.

To platí pro jeho díla bohemistická, především pro literární a jazykovou její část, méně již pro historii. Bohemistická studia literární zahájil Dobrovský poměrně brzy, již v kritice vydání Balbínových Učených Čech v roce 1779, jim věnoval převážnou většinu svých časopisů literárních a v tomto úseku také dospěl k prvnímu svému syntetickému dílu, *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur* (Dějiny české řeči a literatury, první zpracování v *Abhandlungen* 1791, knižně 1792). Druhé knižní vydání těchto dějin (*Geschichte der böhmischen Sprache und ältern Literatur*, 1818) není odchýlné v metodě a koncepci, zato je bohatší v materiálu a spolehlivější v detailech; je však omezeno jen na literaturu do roku 1526 (O koncepci *Geschichte* viz podrobněji na str. 113).

Zvláštnost koncepce Dobrovského pojetí dějin české literatury tkvěla v jazykovém hledisku, které v nich uplatnil. Již v jeho časopisech byly jeho literárněhistorické studie vedle hlediska heuristického úzce spjaty se studiem otázek jazykových. Při analýze soudobých spisů věnoval ve svých časopisech největší pozornost otázkám jazykovým a již tehdy byla předmětem jeho soustavného zájmu kultura spisovného jazyka, otázky jazykové a pravopisné normy. *Geschichte* je tedy zároveň prvním jeho syntetickým dílem jazykovědným. Větší studie týkající se jazykových otázek vznikaly poměrně pozdě. V roce 1782 vydal etymologickou stať *Über den Ursprung des Namens Tschech (Čech)*, *Tschechen* (O původu jména Čech, Čechové), namířenou zcela zřejmě proti Dobnerovi, který odvozoval Čechy od asijských Zichů; k tomuto tématu se vracel i na konci života v česky psaném článku *Čech a Čechové, odkud tak slují?* (v *Časopise Českého muzea* 1827). Od poloviny let osmdesátých pracoval pak na základních dílech jazykovědné bohemistiky, na mluvnici, na slovníku a na české prozódii. Ačkoli byl teoreticky i v množství materiálu dále než ostatní pracovníci v bohemistice (v roce 1785 napsal: „Mé sbírky české převyšují všecko, co posud v slovanštině vykonáno bylo“), poskytoval jim ochotně pomoc, Fr. J. Tomsovi při vzniku jeho slovníků z roku 1789 a 1791 a Fr. M. Pelclovi při vzniku jeho mluvnice z roku 1795. Svůj zájem o obě práce projevil též teoretickými studiemi, připojenými k Tomsovu slovníku z roku 1791 a k Pelclově gramatice. První byla věnována otázkám pro pochopení specifičnosti jazyka

nejzákladnějším. Jmenovala se *Über den Ursprung und die Bildung der slawischen und insbesondere der böhmischen Sprache* (O původu a tvoření slovanské a zvláště české řeči); vycházela z předpokladu, že základem jazyka jsou kořenné báze slov, především jednoslabičné, a zjišťovala jejich repertoár se snahou systematicky je utřídit. Druhá z těchto rozprav, včleněná do textu Pelclovy mluvnice, je proslulá *Böhmische Prosodie*, jež převratným způsobem užívala nových poznatků o charakteru českého slovního přízvuku pro pravidla verše. Proto důsledky této stati bylo lze sledovat spíše v básnické praxi než v jazykovědě.

V roce 1799 vydal Dobrovský zcela nově přepracovaný text své studie o tvoření slov pod titulem *Die Bildsamkeit der slawischen Sprache an der Bildung der Substantive und Adjektive in der böhmischen Sprache dargestellt* (Tvořivost slovanského jazyka předvedená na tvoření substantiv a adjektiv v českém jazyce). Otázka vzniku jazyka ustoupila tentokrát do pozadí; s tím větší silou se uplatnila vůle poznat zákonitosti slovanské slovní tvořivosti. Ve snaze jít do hloubky autor omezil svůj materiál na substantiva a adjektiva. Úvahy o zákonech slovního tvoření byly sice do jisté míry znehodnoceny nedostatečnou znalostí zákonů hláskoslovných, ale sám princip hodnocení kořenů a sufixů z hlediska sémantického, z hlediska úzu a z hlediska produktivity jednotlivých typů tvoření vycházel vstřícně aktuálním potřebám jazykové spisovné praxe. Jen takový pohled mohl vést například k odmítnutí Thámovy „slovníku“ ve prospěch „slovníku“.

Dvě další drobné studie doplnily Dobrovského teoretickou přípravu k české mluvnici. V roce 1799 uveřejnil základní studii o české konjugaci (*Slovo Slovenicum, in specie Czechicum*) a v roce 1803 *Entwurf der böhmischen Deklinationen* (Návrh českých deklinací), doplňující a rozvíjející podněty uplatněné anonymně již v mluvnici Pelclově.

Teprve po těchto přípravných studiích přistoupil Dobrovský k souborným dílům, k Německo-českému slovníku (*Deutsch-böhmisches Wörterbuch* I. 1802, II. 1821) a k Podrobné mluvnici českého jazyka (*Ausführliches Lehrgebäude der böhmischen Sprache*, 1. vyd. 1809, 2. přeprac. vydání 1819). Navazovala na slovník Tomsův a na Pelclovu gramatiku, prohlubovala jeho vlastní představy, které tam mohly být realizovány jen nedostatečně. Obě díla byla systematickými pomůckami k poznání češtiny. Slovník, jehož druhý díl dokončili spolupracovníci Dobrovského, především Puchmajer a po jeho smrti Hanka, byl relativně spolehlivou pomůckou pro překlady z němčiny, naproti tomu mluvnice poskytovala systematicky utříděný obraz gramatické struktury češtiny a již tím pomáhala jazykové praxi. Poskytovala prohloubené poučení o kmenosloví, objasněním systému české deklinace a konjugace přispěla podstatně k normalizaci spisovných tvarů a obsahovala i základy syntaxe. Dobrovského úvahy o psaní tvrdého a měkkého *i* po *c*, *z* a *s* staly se základem pravopisné opravy analogické (viz str. 131). V této oblasti byl vliv Dobrovského na upevnění českého spisovného jazyka na prahu obrození opravdu dalekosáhlý a základní.

Pro Dobrovského studium češtiny byl příznačný především jeho zřetel k širšímu kontextu slovanskému. Nepatřil k těm, kdo zaměňovali české za slovanské, naopak přesně rozlišoval jednotlivé spisovné formy slovanských jazyků. Ale právě proto, aby je bylo možno poznat, bylo třeba sledovat všechny, a ne jen izolovaně jeden z nich. V slavistice se otvíraly Dobrovskému širší vědecké možnosti, které neměl v bohemistice; sám napsal Zlobickému v roce 1798, že myslí nyní vážně na svá „slavina, neboť český obor je pro mne příliš úzký“.

Slavistika byla takto vyšším stupněm vědeckého zkoumání bohemistického. Je příznačné, že obě jeho základní studie o českém tvoření slov byly zároveň studiemi slavistickými. S velkým zájmem sledoval například v přídatku ke své zprávě o cestě do Švédska a Ruska, nazvaném *Vergleichung der russischen und böhmischen Sprache* (1796), srovnání ruské a české řeči na podkladě materiálu srovnávacího slovníku vydaného v Petrohradě. Pokusil se vypracovat systém slovanské etymologie ve spise *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologicon der slawischen Sprache* (Návrh všeobecného etymologika slovanských řečí, 1813), kde metodicky uvažoval o možnosti sestavit slovanský etymologický slovník, obsahující celý repertoár slovanských hlásek, kořených slabik i slabik odvozovacích, tedy materiálu, který je základem pro tvoření slov a jednotlivých významů. V těchto studiích stál již Dobrovský na základně srovnávacího slovanského jazykozpytu. Jeho „návrh“ zůstal však jen návrhem, k vlastnímu sestavení slovníku nedošlo, poněvadž přesahoval síly jedince.

Dobrovského činnost slavistická se však nevyčerpávala úvahami o slovanském tvoření slov, nezabýval se jen speciálními otázkami slovanských jazyků, ale stále měl na mysli celou nauku o Slovanech, vědu všímající si jak jejich jazyků a literatur, tak i jejich dějin a starožitností. Všiml si takřka všech slovanských jazyků, snažil se pochopit jejich specifičnost, ale zároveň určit jejich místo v systému slovanských jazyků jako celku, proto se několikrát zabýval otázkou jejich třídění. Zajímala ho etymologie jména Slovanů, vydal v *Abhandlungen* rozpravu o způsobu pohřbívání u starých Slovanů (*Über die Begräbnisart der alten Slawen überhaupt und der Böhmen insbesondere*, 1786), psal o nejstarších sídlech Slovanů a mnoho pozornosti věnoval otázkám spojeným s kritikou, vydáním a hodnocením nejstarších textů a památek jednotlivých slovanských literatur.

Zvláštní pozornost věnoval staroslověnětině. Jako obvykle i v tomto případě vycházel od speciálních otázek a od jednotlivých textů — slovanskými biblickými překlady zahájil, jak víme, svou vědeckou činnost. Po letech úmorné přípravné práce dospěl k úhrnné mluvnici staroslověnského jazyka *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris* (1822). Byl to první vědecky podložený obraz mluvnického systému staroslověňštiny, zvláště bohatý v kapitolách o tvoření slov a v systemizaci tvarosloví. Poněvadž staroslověňština má základní postavení v dějinách spisovných slovanských jazyků, opravňuje již toto dílo k tomu, aby byl v Dobrovském spatřován zakladatel slavistiky. Nové nálezy staroslově-

ských památek, většinou starších než ty, jež znal Dobrovský, a pozdější hlubší znalost hláskoslovných zákonů, jakož i Šafaříkův důkaz, že hlaholské písmo je starší než písmo cyrilské (Dobrovský zastával opačné mínění, vyložil je v rozpravě *Glagolitica*, která vyšla jako přídavek ke Slavínu v roce 1807), přispěly poměrně brzy k překonání některých závěrů Dobrovského, přesto však neztratily Institute charakter díla základního, z něhož pozdější bádání vycházelo. Proto byly přeloženy do ruštiny a v roce 1852 vyšly v novém vydání, pořízeném Hankou.

Při studiu staroslověnštiny nebo starých slovanských památek nezapomínal Dobrovský ani na praktické cíle slavistiky. Když za napoleonských válek pobývala ruská vojska v Čechách, vydal v roce 1799 anonymně malou učebnici ruštiny *Neues Hilfsmittel die russische Sprache leichter zu verstehen* (Nová pomůcka, jak snáze porozumět ruské řeči), která měla sloužit praktickému dorozumění s Rusy. Byla napsána německy, ale měla zřejmě sloužit Čechům, proto byla založena na stálém srovnávání ruštiny a češtiny. Šlo o práci příležitostnou, vlastní vědeckou mluvnici ruštiny vydal v roce 1820 Dobrovského žák A. J. Puchmajer (*Lehrgebäude der russischen Sprache*). Vydal ji podle Dobrovského učebnice českého jazyka a Dobrovský ji doprovodil předmluvou *Literatur der russischen Sprachlehren*, dosvědčující, že sledoval, alespoň bibliograficky, rozvoj soudobé rusistiky. Takto sledoval ovšem i většinu ostatních slovanských jazyků a ve svých recenzích a dopisech jiným slovanským učencům se vyrovnával kriticky nebo radou s otázkami soudobé mluvnické teorie i praxe.

Studiem staroslověnských legend o Cyrilu a Metodějovi souvisí Dobrovského činnost slavistická s nejvýznamnějším úsekem jeho studií historických, tj. s kritickými rozborů nejstarších našich legend. Ve svých historických pracích navazoval Dobrovský na Dobnera a zároveň jej překonával. Jako Dobner i Dobrovský hájil zásadu, že je třeba „nic nepřijímat bez platných svědectví a vždycky jít k prvnímu prameni“. Spolu s Pelclem vydal v letech 1783 a 1784 dva svazky sbírky *Scriptores rerum Bohemicarum* (Spisovatelé českých dějin), v níž byli vydáni Kosmas a jeho pokračovatelé, František Pražský a Beněš Krabice z Weitmile. Spolu s Pelclem připravoval i českomoravský diplomatář. Spolehlivé vydání historických pramenů jevílo se mu základním předpokladem historické vědy. Zatímco však Dobner podléhal mluvě „prvotních“ pramenů a případné nesrovnalosti překlenuval kombinacemi a deklamacemi, Dobrovský šel neochvějně za zjišťováním historické skutečnosti. Na adresu Dobnerovu a v kritice metody jeho Análů napsal v roce 1785: „*Požaduji svědectví, spolehlivá svědectví, nikoli možnosti, důkazy, nikoli deklamace.*“ V témže článku rozvinul i metodu svého kritického postupu: „Například klade-li se otázka: byl Metod v Čechách?, zní moje odpověď: nevím. Avšak proč to přece někteří vypravují, jako Středovský atd. atd. Mohou to stále vypravovat, nevěřím tomu. Protože oni to právě tak málo mohli vědět, jako já to mohu vědět. Kdo by to tedy věděl? Kdyby to

někdo měl vědět, museli by to být ti, kteří popsali jeho život. Co tedy oni vyprávějí? Nic o této okolnosti. Vyprávějí však jinak o jeho cestách a o přípravách k obrácení na víru? Ano, takřka o všech jeho krocích, které učinil v nejvzdálenějších zemích. Nyní nemůže to již být pro mne pravděpodobné, že byl v Čechách, spíše se domnívám opak. A pokud toto domnění je odůvodněno, nemohu vyprávění pozdějších pramenů připustit za historické faktum.“

Tak vypadala železná logika Dobrovského kritické metody historické. Dobrovský se však neomezoval jen na kritiku historických fakt, obdobné kritice podroboval i otázky stáří a pravosti jednotlivých písemných pramenů a listin. V tomto duchu provedl v roce 1787 proti Dobnerovi a proti svému staršímu názoru z roku 1785 kritiku tzv. *Břevnovské listiny* Boleslava II. z roku 993 (týká se založení kláštera břevnovského) a prohlásil ji za falzum z 13. století. Jeho nejvýznamnější příspěvky k poznání českých dějin nesou příznačný titul *Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu reinigen* (Kritické pokusy, jak očistit starší české dějiny od pozdějších výmyslů); vycházely od roku 1803 a obsahovaly analýzy jednotlivých legend a jednotlivých otázek nebo osob nejstarších českých dějin: Bořivojova křtu (1803), Ludmily a Drahomíry (1807), Václava a Boleslava (1819). K tomu se druží i jeho pokus osvětlit kriticky otázku cyrilometodějskou, *Cyril und Metod, der Slawen Apostel* (Cyril a Metoděj, slovanští apoštolové, 1823), spolu s vydáním moravské legendy o Cyrilu a Metodějovi (1826) a nedokončená rozprava o Prokopovi. Všechny tyto studie představovaly skvělou ukázkou vědecké metody kritické, a to i tehdy, jestliže se výsledky neukázaly být nespornými, jsouce překonávány mimo jiné novými znalostmi pramennými.

Část studií historických se dotýkala i dějin husitství. V roce 1788 vydal Dobrovský rozpravu *Geschichte der böhmischen Pikarden und Adamiten* (Dějiny českých pikartů a adamitů), přispívající k rozlišení jednotlivých husitských sekt. Výkladem dochovaných nápisů z doby husitské se zabýval článek *Beiträge zur Geschichte des Kelches in Böhmen* (Příspěvky k dějinám kalichu v Čechách, 1817). V souvislosti se svými studiemi biblickými se Dobrovský soustavně obíral dějinami české bible, o nichž napsal v roce 1782 zvláštní rozpravu *Über das Alter der böhmischen Bibelübersetzung* (O stáří českého překladu biblického). V souvislosti s jeho studiem literárněhistorickým vznikla jeho rozprava z dějin knihtisku *Über die Einführung und Verbreitung der Buchdruckerkunst in Böhmen* (O zavedení a rozšíření knihtiskařského umění v Čechách, 1784).

Přehled oborů vědeckého působení Dobrovského je sám o sobě imponujícím svědectvím jeho rozhledu, píle a nesmírné heuristické znalosti i dovednosti. Ačkoliv byl Dobrovský především filolog a historik, přece jen byla základem motivem jeho studia obecná touha po poznání, jež si postupně podrobovala všechny oblasti dění přírodního i společenského a jež našla u nás právě v postavě Dobrovského svůj nejtypičtější dobově podmíněný výraz. O jeho

encyklopedické obsáhlosti svědčí i jeho *Entwurf eines Pflanzensystems nach Zahlen und Verhältnissen* (Návrh soustavy rostlinné podle čísel a poměrů, 1802), v němž se na podkladě svých studií botanických, konaných zpravidla za pobytů na venkově, pokusil přispět k pochopení číselných vztahů v rostlinných organismech.

Metody, jichž užíval Dobrovský, nejsou ovšem jen jeho metody, jsou to postupy, k nimž dospěla společnost ve své touze ovládnout přírodu a život, vyznat se ve skutečnosti. V období likvidace feudalismu měl svůj patos postulát *pravdy*, který byl vnesen do vědeckého studia jako primární cíl a východisko každého vědeckého poznávání. Proti evidenci zjevených pravd klade se evidence pravd založených na shodě vědomí se skutečností. Dobrovský byl zvláště význačným představitelem tohoto úsilí ve vědách společenských. Zcela uvědoměle zbavoval poznání o skutečnosti všech nánosů, které plynuly z jejího ideologického výkladu, zajímalo jej především to, co je, „holá“ skutečnost. V předmluvě k *Böhmische und mährische Literatur* napsal: „*Nic nebude líčit v oslňujícím lesku, nýbrž všechno v nahotě, neboť skutečné věci nepotřebují žádného falešného světla.*“ S požadavkem pravdivé znalosti skutečnosti souvisí i požadavek pravdivého sdělení: „*Mým hlavním úmyslem je říkati bez ostychu pravdu, pouhou, holou, nepřikrášlenou pravdu.*“

Kritické ověřování fakt se stalo ve všech vědách hlavním východiskem vědecké analýzy Dobrovského. Fakta nejsou však pro Dobrovského jediným a konečným cílem vědy. Dobrovský vždy vidí fakta ve spojitosti s jinými fakty, má na mysli celkový rozvoj historických jevů, popřípadě jejich celistvý systém (v jazykovědě). Proto žádá, aby se učinilo všechno, aby bylo možno poznat tuto celistvost v největší úplnosti. „Každý chce mít tu čest, že vystavěl velkou budovu literárních znalostí, ale nikomu se nechce podniknout tu opovrhovanou práci, aby opatřil pro stavbu kameny, písek a vápno.“ Dobrovský tuto opovrhovanou práci konal bez oddechu. V některých oborech nad ni nepokročil, ale ve většině případů přistoupil k stavbě budovy. Seřazení fakt v chronologickém přehledu umožňovalo podle přesvědčení Dobrovského zjišťovat příčiny určitého stavu, historik může, „*přihlížeje ke všem okolnostem a srovnávaje, objevit zajisté pravé příčiny*“, pro něž stav nějaké kulturní tvorby „*musel být právě takový a nemohl být přirozeným způsobem žádný jiný*“ (viz o tom zde na str. 41). Vedle této příčinné souvislosti, kterou si Dobrovský uvědomoval při historickém studiu, měl však na mysli i souvislosti, jež byly uloženy v samé struktuře určitých jevů společenských, jakými jsou právě jednotlivé jazyky. Proto se snažil zjišťovat a respektovat zákonitosti obsažené v určitém jazyku, zákonitosti systému, odlišující jeden jazyk od jazyka druhého. Předností jeho gramatik je právě schopnost tuto systémovost odhalovat a vyjasňovat dobrým utříděním látky.

Racionální uvědomění historického stavu nebo systému mělo však i velké důsledky pro praxi. Teprve takový rozbor skutečnosti se mohl stát spolehliv-

vým východiskem pro další ovlivňování vývoje. Dobrovský tu postupuje pravidelně ve shodě s nejlepšími tendencemi obsaženými ve zjištěné skutečnosti. Prohlubuje například kulturu soudobé české literatury na podkladě nejlepší tradice veleslavínské a obdobně při stanovení pravidel spisovné češtiny vychází z nejlepšího úzu. Soudí, že *pravidla*, tj. praktický důsledek jazykozpytcova vědeckého poznání, musí vycházet ze *zákonů* jazyka, musí však být zároveň ve shodě s *územ*.

Tento způsob myšlení je v plné shodě s tím, co zde bylo řečeno v předcházející kapitole o historickém smyslu působení Josefa Dobrovského. Mohutná síla v analýze společenských jevů, především jazykových a literárních, a v schopnosti na jejím základě formovat, popřípadě reformovat praxi, pohybovala se v rámci zjištěných skutečností. Dobrovský se cítil natolik vázán „územ“, že se nikdy neodvážil překračovat jeho hranice. To mu umožňovalo prohlubovat kulturu soudobé práce literární a jazykové, vnést do ní řád, dát jí účelnými reformami stabilitu, ale neumožňovalo mu to podílet se na takových převratných změnách, které by uvedené společenské skutečnosti dostávaly na kvalitativně nový základ, shodný s potřebami nové buržoazní společnosti, jež se zcela zákonitě musela rozejít s trvajícými obrysy feudálního světa.

Vztah k literatuře národního obrození

Protiklad mezi objektivní schopností bořit cestou analýzy jednotlivých faktů ideologické předsudky starého světa a subjektivní neschopností plně se ztotožnit s třídními základy nového světa, ačkoliv jej pomáhal budovat, charakterizuje i Dobrovského vztah k rodící se literatuře národního obrození.

Nesporná je ohromná a účinná pomoc, kterou jí poskytl na podkladě své analytické metody a důslednosti. Dobrovský přistupoval k české literatuře jako ke kterémukoliv jinému kulturnímu jevu. Proto vycházel z toho, jaká je, a nikoli z toho, jaká by měla být. Potřeba analyzovat stav literatury vycházející v Čechách přivedla jej k rozlišení literatur podle spisovných jazyků. Odtud byla již krátká cesta k poznatku, že „českou“ je jen ta literatura, která je psána českým jazykem. Tímto poznatkem, jímž se postavil naráz proti apologetům zastírajícím nedostatky v dané situaci, prospěl českému národnímu hnutí podstatně, neboť ve shodě s jeho jazykovým charakterem soustředil všechnu analytickou pozornost i reformní péči k česky psaným literárním dílům a k jejich jazykovým nedostatkům.

Druhá přednost jeho pohledu na českou literaturu vyplývá z jeho schopnosti uvědomovat si jevy ve vzájemném vztahu. Dobrovský posuzuje českou literaturu jako celistvost plnící společenskou funkci. O stavu české literatury nerozhodovali jednotlivci, ale celkový průměr tvorby a funkce,

kteřou tato literatura plnila v společenském životě. Jelikož česky psaná literatura plnila funkci literatury popularizující, znamenalo to, že její celistvost neuspokojovala všechny kulturní potřeby obyvatelstva žijícího v Čechách. Takovým pohledem bez „oslňujícího lesku“ na holou skutečnost české literatury Dobrovský české literatuře prospěl, přivedl ty, kdož na ní měli zájem, k intenzivní práci, k ctížádosti vytvořit z ní celistvost plně odpovídající potřebám rozvinuté národní kultury.

Třetí přednost Dobrovského pohledu na skutečnost české literatury tkví v tom, že ji první ukázal jako součást historického procesu, který měl ve všech etapách své společenské příčiny. Její soudobá nerozvinutost nebyla odvědy, ale nebyla také jen dílem nedbalosti soudobých Čechů, stav české literatury byl závislý na mnoha okolnostech, jež nebylo lze pochopit izolovaně, ale toliko v souvislosti se všemi ostatními společenskými příčinami působícími na literaturu.

Z vědomí, že soudobý stav jazyka a literatury se dá zjišťovat srovnáním s předcházejícími etapami vývoje, vyplynulo však nejen negativní zjištění, že v srovnání s předcházejícími etapami je soudobý stav českého jazyka a literatury špatný, ale i pozitivní zjištění, že je možno tento stav zlepšovat, stane-li se známým literární dědictví minulosti a bude-li využito pro zvýšení kultury soudobé češtiny a soudobé literatury. V tom právě byl velký význam spisu *Geschichte der böhmischen Sprache und Literatur*.

Připomněli jsme již na jiném místě, čím se *Geschichte* lišila od starších dějin české literatury (viz str. 41). Šlo tu po pokuse Procházkové o první dějiny literatury vybudované v chronologickém zpracování, zatímco všechna předcházející zpracování vycházela od spisovatelů, z jejich společenského postavení nebo z oboru jejich činnosti. Vlastním hrdinou Dějin Dobrovského byl však český jazyk (proto také v prvním časopiseckém zpracování z roku 1791 měly titul *Geschichte der böhmischen Sprache*), jenž byl sledován ve své historicky doložené společenské funkci, ve svém rozvoji, respektive úpadku. Literatura byla jen prostředkem k zjišťování těchto vnějších osudů češtiny. Proto také byla periodizace české literatury v podstatě periodizací dějin českého jazyka. Jelikož si však Dobrovský uvědomoval, jak jsou vnější dějiny spisovného jazyka závislé na historických podmínkách, které rozhodují o společenském postavení a tím o charakteru jeho kultury, kryly se dějiny vnějšího rozvoje jazyka v podstatě i s dějinami literatury. První údobí sahalo od počátku až do přijetí křesťanství, druhé až do roku 1310, třetí až k Husovi (k úmrtí krále Václava), čtvrté zahrnuje husitství až k rozšíření knihtisku, respektive do roku 1526, páté sahalo do roku 1620, šesté „od vyhnání nekatolíků až po naše časy“. Některé z těchto mezníků, právě proto, že přihlížejí k převratným změnám historickým, jsou tak významné, že se dosud pocítují jako rozhodující z hlediska vývoje, a to nejen jazykového (vznik husitství, Bílá hora).

Zatímco první období Dobrovský charakterizoval všeobecně z hlediska postupného růstu jazykových a literárních dokladů, hodnotil čtvrté, husitské období jako „vládnoucí české období“. Nebyl ovšem nadšen teologickými spory husitskými ani válečnými konflikty, ale zřejmě pozoroval nejen velký jazykový rozvoj, nýbrž i jistou převažující kulturní samostatnost a osobitost, vyskytující se zřídka ve starší literatuře. „Tak začali nyní Čechové, aniž byli cizí silou určováni nebo zahraničním příkladem lákáni, po předchozích již prvních pokusech napínat své vlastní síly.“ Do období husitského zahrnoval i činnost Viktorína Kornela ze Všehrd, kterou pro její jazykovou kulturu a uvědomělost stavěl vysoko. Bylo mu jasné, že husitská revoluce znamenala i plný rozvoj českých literárních možností. V celkovém hodnocení klade však výše období páté, literaturu 16. století, nazýval je „krásným neb zlatým věkem české řeči“. To je ovšem určováno tím, že toto století mělo k dispozici knihtisk, vynález, který znamenal převrat v literární a knižní kultuře. „Knihtiskařství se šíří v Čechách a na Moravě a jím nyní přicházejí do oběhu plody starých a nových, domácích a cizích spisovatelů. Celá masa národa je vábena ke čtení a vybízena k přemýšlení. Nejvzdělanější část myslí a píše svobodně.“ Nelze pochybovat, že právě v této epoše spatřuje Dobrovský obraz rozvinuté literatury, která odpovídala jeho vkusu a jeho touze. Husitské období bylo příliš „staré“, v druhém vydání zahrnul starší (ältere) literaturu až k roku 1526, bylo také zatíženo náboženskými spory a vášněmi, Dobrovskému lépe odpovídá předpokládaná atmosféra „svobodného myšlení a psaní“.

Šesté období, pobělohorské, nazývá přímo obdobím „úpadku české řeči“. Za vlastní příčinu úpadku pokládá vylidnění země, zničení starší české literatury, přervání kulturní tradice, indexy zakázaných knih, bránící kontaktu se starší kulturní tradicí, a v neposlední míře i ducha knih, jako byl Věčný pekelný žalář, „nejstrašnější ze všech knih“. Do tohoto období zařadil ve vydáních z roku 1791 a 1792 i současnou dobu. S porozuměním sledoval odstranění indexů a nový duch v literárním životě, ale přesto měl pochybnosti o možnostech rozvoje českého jazyka a literatury, nestane-li se mluveným a psaným jazykem vzdělaných vrstev společnosti. Proto ho nemohly přesvědčit apologie a výzvy, ani úspěchy divadelních představení v Boudě a u Hybernů: „Přeji ze srdce tuto zábavu oné třídě mých krajanů, kteří nemohou navštěvovat německé divadlo, pochybuji však velice, že tím česká řeč vcelku získá, jakkoli srdečná je radost, kterou nad tím vyjadřuje ve verších český rýmař Václav Meležínek s každým novoročním přáním a s ním několik horlivých vlastenců.“

Tehdy se zahájil dialog o možnostech rozvoje české literatury, který Dobrovský vedl s představiteli národního hnutí až do své smrti. Měl dvě fáze. První fáze byla ohraničena tím obdobím obrozené literatury, kdy česká tvorba byla omezena jen na literaturu určenou lidu nebo na literaturu s vysloveně lidovýchovnými tendencemi. Druhá fáze je určována tvorbou, jež se ze-

jména po roce 1806 pokouší tyto hranice překročit, popřípadě vytvářet díla obracející se k vzdělaným vrstvám společnosti.

V první fázi se pochybnosti Dobrovského vztahují k možnosti obrodit český jazyk a literaturu na té společenské výši, jakou měl v době veleslavínské. Říká, že taková obroda „záleží na tolika okolnostech, jež nejsou v naší moci“; v roce 1791 o tom pochyboval („ich zweifle“), v druhé redakci své *Geschichte* z roku 1792 napsal opatrněji, že o tom „nechá budoucnost rozhodnout“. Dobrovský tu opět vycházel z existujícího stavu, který analyzoval. Věděl, že stav jazyka a literatury je závislý na společnosti, poněvadž však vzdělaná vrstva v Čechách česky nemyslíla a nepsala, nebyly podle jeho mínění reálné předpoklady ke změně. Přesto se však neoddal nečinnosti; ba všechno, co podnikal, zvedalo kulturu českého jazyka zcela reálně.

Na stránkách svých časopisů vedl v letech osmdesátých boj proti neorganickému a puristickému tvoření slov, podnikanému Šimkem a Pohlem. Jeho námítky proti oběma gramatikům plynuly ze společenské funkce soudobé češtiny. V roce 1780 napsal: „Kdyby žil Pohl v takové době, kdy celý národ pečoval o vzdělání svého jazyka, měli bychom snad dnes důvod, abychom jej následovali. Nyní je však o vši další kultuře českého jazyka rozhodnuto; jsou tedy všechny podobné snahy neplodné. Umění a vědám se zde v Čechách učí z latinských, francouzských a ponejvíce z německých knih; proto není možné další vzdělávání českého jazyka. Naše péče musí směřovat k tomu, abychom uchovali český jazyk, jaký byl a jaký je, a abychom jej neuváděli nepřiměřenými vyumělkovanostmi v opovržení a nedělali jej nepoznatelným.“ Dobrovský tedy neměl zásadní odpor proti jakémukoli tvoření slov, ba schvaloval je, pokud bylo odůvodněno potřebou, která vzniká rozvojem umění a věd. Odmítal však takové tvoření v soudobé češtině, kde tato potřeba podle jeho přesvědčení nebyla.

Z hlediska Dobrovského vztahu k otázkám kultury spisovného jazyka byly nadto „umělostky“ Pohlovy, tvořené v rozporu s územ, neodpovědné, neboť libovolně mistrovaly jazyk. Gramatik v pojetí Dobrovského nic nevymýšlí, ale podřizuje se autoritě, která je obsažena v jazyku. Dobrovský byl ve vztahu k jazyku proniknut zásadami klasicistického jazykového vkusu a v tomto směru se nesla jeho pozitivní hlediska, jež uplatňoval v kultuře soudobého spisovného jazyka. V souladu s klasicistickou estetikou se chtěl opřít o nejlepší spisovný úzus; v současné literatuře jej ovšem nenalézal, „neboť jazyka znalí muži museli si bohužel všimnout, že mnohé z novějších spisů si toho se zřetelem k jazykové správnosti nezasluhují, aby byly doporučeny jako příklady k napodobení“. Proto se rozhodl budovat na klasicích období veleslavínské a v literatuře tohoto období spatřoval vlastní těžiště spisovného úzu. Chválil v *Geschichte* F. F. Procházku za jeho edice starších knih, neboť „ukázáním lepších vzorů“ bránil „úplnému úpadku české řeči“.

Tento postoj Dobrovského nelze hodnotit jako projev staromilství, byl zaujat z nezbytnosti opřít se o reálnou bázi, která byla vyšší než současný rozkolísaný spisovný projev. Tato rozkolísanost vadila dosavadnímu spisovnému jazyku podle přesvědčení Dobrovského nejvíc, vadila tím více jazyku, který začínal symbolizovat celonárodní pospolitost.

Dobrovský nezdůrazňoval „klasickou“ kulturu humanistické češtiny proto, aby takto odpoutal spisovnou češtinu od lidu a od jeho jazykových zkušeností. Víme ostatně, že funkci spisovné češtiny omezoval v soudobé situaci jen na produkci určenou lidovému čtenáři. Dobrovský věděl, že čtenářské zkušenosti lidu vycházely z humanistické češtiny (většina knížek lidového čtení reprodukovala text z tohoto období), že nejde o něco, co by čtenářům nebylo známé, a soudil, že porušování stability veleslavínské normy představuje objektivní zhoršení právě z hlediska těchto čtenářů. Proto také odmítal změny pravopisné, protože i v tomto případě je třeba vycházet ze zkušeností čtenářů a nepodnikat nic, co by je zneklidňovalo v době, kdy bylo třeba přispívat k jazykové stabilitě. Kladl velký důraz na „obecnou srozumitelnost“, neboť ta „je a zůstane vždy jediným účelem našeho mluvení a psaní“. Proto také věnoval ve svých recenzích velkou pozornost i knížkám určeným lidu a sledoval, jsou-li napsány srozumitelně a tak, aby je každý chápal. Měl živý zájem o mluvený jazyk, sbíral doklady a ověřoval na mluveném jazyku spisovný úzus. Zájem o výrazové bohatství obsažené v lidových příslovích a rčeních přivedl jej spolu s Antonínem Pišelem v knize *Českých přísloví sbírka* (1804) k novému vydání sbírky Jakuba Srnce z Varvažova, doplněné i z pozdějších sbírek a novými doklady z lidového podání, dodanými Pišelem a Krameriem. Měl vůbec živý zájem o folklórní tvorbu, prozaickou (dopisoval si o ní také s Jakubem Grimmem) i písňovou. Neznamená to, že ji hodnotil výše než tvorbu umělou, v níž spatřoval těžiště literární kultury, ale je to důkazem, že se také pro něho lid stával předmětem kulturní péče i vědeckého zkoumání.

Nejvýznamnější příspěvek Dobrovského k prohloubení literární kultury obrozenské byl obsažen v jeho reformě českého verše. Probrali jsme již v přímé souvislosti s vývojem české poezie podstatu Dobrovského návrhů a jejich realizaci (viz zde na str. 70 a n.), a nebudeme se jimi zde znovu podrobně zabývat. Ve vztahu ke sledovanému dialogu mezi Dobrovským a národním hnutím je však třeba vyzdvihnout smysl Dobrovského reformy z roku 1795. Odmítnutím časomíry Dobrovský odmítal v soudobé básnické tvorbě nesrozumitelnost, neorganické napodobení a exkluzivnost, jež je v rozporu s územ a zákony českého jazyka. Dobrovskému bylo jasné, že verš časoměrný je v přímém rozporu se společenskou funkcí soudobé české poezie. Odmítnutím sylabismu projevil naproti tomu zájem o vyšší úroveň českého verše, postavil proti „chaosu“ a „primitivnosti“ řád tvorby schopné realizovat s pravidelností dotud neobvyklou verše odlišných rozměrů podle zvyklostí běžných

i v některých jiných literaturách. Jestliže bylo možno kolem této otázky zformovat celou básnickou školu, nešlo zajisté jen o zdokonalení současné tvorby s popularizujícími účely, ale šlo o cestu k překonání dosavadní perifernosti česky psané literatury. Sám Dobrovský se živě zajímal o slovesnou, především veršovou stránku nových pokusů a se sympatiemi sledoval pokusy o přízvukný hexametr v nových homérských překladech.

Svou prozodickou reformou, svou kodifikací spisovných tvarů mluvnických, svými slovotvornými studiemi, svým hodnocením spisovného projevu podle klasicistických měřítek, jakož i svým oživováním dědictví češtiny veleslavínské byl Dobrovský sám o sobě dokladem vzestupných nároků kladených objektivní situací na českou literaturu. Navíc však — aniž to zamýšlel — vytvářel předpoklady k vzniku víry, že se česká literatura stane plně hodnotnou národní literaturou určenou nejen k popularizaci, ale i k náročné tvorbě. Tyto naděje se staly ještě naléhavějšími, když nebyly živeny jen vzrůstající slovesnou kulturou české literární tvorby, ale především společenským zesílením národního hnutí, spatřujícího v literatuře významný projev národní pospolitosti.

Když si Dobrovský uvědomil existenci těchto nadějí, začíná druhá etapa v jeho vztahu k české národní literatuře. Zatímco dříve nevěřil v obrodu české literatury, bude-li jen literaturou s omezenou funkcí společenskou, a stavěl proti zbožným přáním skutečnou péči o jazykovou kulturu, obviňoval nyní nově vzniklé tendence z nereálnosti, pochyboval o jejich společenské účelnosti a tím i o jejich trvanlivosti. Nechal bez povšimnutí Jungmannova rozmlouvání O jazyku českém z roku 1806, ale v *recenzi* Nejedlého překladu Florianova románu Numa Pompilius, vydané v rakouských Análech v roce 1811, vyslovil své pochybnosti jak o smyslu překladu, tak o jeho slovesné kvalitě. Prvá námitka vycházela ze zjištění, že až na několik málo čtenářů z třídy měšťanské neexistují konzumenti této náročnější četby, neboť „vzdělanější čtenáři sáhnou zajisté raději po originále nebo po německém překladě, protože čtou v Čechách již všeobecně německy“. Námitky proti překladu zjišťovaly neschopnost dosáhnout jazykových kvalit originálu, nebyly však předem pesimistické: „Po stu podobných pokusů to půjde lépe.“ Jan Nejedlý byl žákem Dobrovského v tom, že se opíral o humanistickou češtinu. Opíral se však o ni tak silně, že její archaické prvky přeexponoval, spatřuje právě v nich cestu k vytvoření „vyššího slohu“. Proti takovému pojetí humanistické češtiny se však Dobrovský, vycházející z popularizující funkce české literatury, postavil. Měl-li Numa sloužit lidovým čtenářům, „neměla být tak hledaným způsobem napodobena stará čeština, která dokonce i v 16. století, nejskvělejším z české literatury, nebyla už všeobecně běžná“.

Ironizující anonymní odpověď v rakouských Análech nehodnotila tuto Dobrovského *recenzi* z hlediska věcného obsahu sporu, ale z hlediska taktiky boje o novou národní literaturu. Dobrovského projev byl kvalifikován jako projev

zájmů německých, a ne zájmů českých. Přistupovala k tomu i ta okolnost, že prostředky, kterými Dobrovský až dotud zvyšoval úroveň české literární produkce, zdály se nevyhovující a že systém pravidel, který vyplýval z jeho klasicistického vkusu, zdál se omezovat českou literaturu v jejím úsilí o vyšší literární tvorbu. Nová generace národní inteligence, kterou Dobrovský svým dosavadním působením vychovával, postavila se proti svému učiteli. Její příslušníci byli přesvědčeni, že žijí v době, kdy celý národ má pečovat o vzdělání svého jazyka, a že tedy ve shodě s názory Dobrovského mají právo na tvoření nových slov, aby vyhověli soudobým potřebám „národního“ umění a „národní“ vědy. Domnívali se, že veleslavínská norma je nedostačující v období nového rozmachu literárního života a že Dobrovským pronásledovaná časomíra může být dobrou cestou k vytváření vyššího básnického stylu. Žáci Dobrovského Hanka, Jungmann, Palacký využívali svých znalostí bohemistických a slavistických tak, že se postavili cele do služeb národního hnutí a národního boje. Rodily se nové vědecké koncepce, které nebyly tak skeptické při ověřování faktů, zato však velkorysé v pojetí minulosti jako zdroje nového života. Vznikala rukopisná falza, která chtěla oslavou dávnověku ospravedlnit nároky přítomnosti.

Dobrovský se ve shodě s předcházejícím svým působením nestavěl přímo v cestu novému proudu, ba přímo pomáhal při vzniku nových děl, například Slovníku Jungmannova. Po svém zvyku se však kriticky vyrovnával s nově vzniklými díly. Nejvýznamnější po této stránce byly v roce 1827 jeho *recenze* Šafaříkovy *Geschichte der slawischen Literatur* a Jungmannovy *Historie literatury české*. Byly uznalé k pozitivním výsledkům, neměly však smysl pro jejich novou koncepci a byly jako vždy nejen ostře kritické, ale i konstruktivní v jednotlivostech. K otevřenému konfliktu došlo jen v otázce pravosti Rukopisu zelenohorského. Dobrovský jej nazval v roce 1824 v článku *Literarischer Betrug* (Literární podvod) „zřejmě podvrženou mazanicí“, vyrobenou ne k oklamání učeného světa, ale „několika lehkověrných vřelejších vlastenců, kteří byli nanejvýše potěšeni, že se mohou nyní vykázat prastarou památkou ve své řeči“. Dobrovský byl svým odpůrcem V. A. Svobodou označen za tento svůj soud jako „hyperkritik“, jako „odrodilec“, jako muž „stížený občas fixními idejemi“. Svobodova obrana Rukopisu zelenohorského byla zcela nezakrytě řízena skutečným účelem Rukopisu a vůbec nepřihlížela k otázce pravdivosti, tak důsledně hájené Dobrovským i v jeho odpovědi Svobodovi: „Je snad česká národní sláva tím ohrožena, rozeznáváme-li pravé od nepravého?... Že svého starého učitele nejen oklamali, nýbrž oklamali úmyslně, to bych nesměl nazvat klukovinou?“

V dvacátých letech sotva mohlo něco smířit rozpory mezi Dobrovským a mladou generací. Dobrovský již v roce 1792 přenechával času, aby rozhodl o budoucnosti české literatury a tím i o podstatě jeho sporů s národním hnutím. Čas mu dal za pravdu tam, kde na jeho straně stojí síla vědeckého poznání.

Správně rozpoznal padělanost Rukopisu zelenohorského. Rovněž se ukázal správným jeho předpoklad, že se časomíra nemůže vzhledem k prozodickým základům českého jazyka a vzhledem k české veršové tradici významněji v české literatuře rozvinout. Čas naproti tomu nedal Dobrovskému za pravdu tam, kde vycházel ze svých dobově a ideologicky podložených představ. Jeho relativní izolovanost ve vztahu k národnímu hnutí, jeho neschopnost představit si společnost jinak než v jejím feudálním složení přivedla Dobrovského k podceňování nových společenských sil, které byly schopny realizovat to, co se jemu zdálo neuskutečnitelné. Jeho klasicistické estetické představy vedly k přeceňování „pravidel“ a neumožnily vyřešit všechny nové požadavky kladené na jazyk obrozenské literatury.

Historik posuzující dnes dílo Dobrovského nebude však vycházet z jeho představ, ale z toho, čím svým dílem skutečně byl. Přestože nevěřil v možnost plného rozvoje české národní literatury, stal se objektivně jedním z jejích zakladatelů.

V kritickém vydání Spisů a projevů J. Dobrovského vyšly *Dějiny české řeči a literatury* (vydal B. Jedlička, 1936), *Návrh soustavy rostlinné* (vydal M. B. Volf, 1936), *Podrobná mluvnice jazyka českého* (vydali M. Weingart a S. Petřra, 1940), *Cyril a Metod, apoštolové slovanští* (vydal J. Vajs, 1948), *Přednášky o praktické stránce v křesťanském náboženství* (vydali J. Volf, M. B. Volf a J. Vraštil, 1948), *Fragmentum Pragense Evangelii S. Marci* (vydal B. Ryba, 1953), *Rossica* (vydali K. Horálek a M. Heřman, 1953), *O zvelebení a rozšíření knih-tisku v Čechách* (vydala M. Daňková, 1954). — Mimo Spisy vyšla jen *Kritická rozprava o Legendě prokopské* (vydali F. Pastrnek, V. Flajšhans a J. Pekař, 1929), dále anastatický přetisk Dobrovského vydání *Rady zvířat* (vydal V. Flajšhans, 1939), český překlad *Geschichte* (přeložil a vydal B. Jedlička, 1951) a nové německé vydání *Geschichte* (vydal H. Rösel v Halle, 1955). — Výbor z díla v českém překladu pořídil B. Jedlička, 1953.

Neobyčejně bohatá korespondence Dobrovského byla vydána jen částečně; úplný soupis všech vydaných dopisů vydal M. Krbec ve *Sborníku Nár. muzea* 1959; edice zahájil V. Jagič vydáním dopisů s B. Kopitarem (*Briefwechsel zwischen Dobrovský und Kopitar*, 1885, a *Neue Briefe von Dobrovský, Kopitar und anderen Süd- und Westslawen*, 1887); knižně byly vydány v publikacích *České akademie věd a umění dopisy s Durychem* (A. Patera, 1895), s J. Bandtkem (V. A. Francev, 1906), s J. V. Zlobickým (A. Patera, 1908), s J. Ribayem (A. Patera, 1913); ve *Spisech J. D.* vyšly *Dopisy s B. A. Veršauserem a V. Krémou* (vydal J. Volf a J. Páta, 1937), s A. Helfertem (vydal J. Volf a F. M. Bartoš, 1941), s J. P. Cerronim (vydal F. M. Bartoš, 1948). V NDR vydali M. Krbec a V. Michálková korespondenci s Antonem (*Briefwechsel zwischen J. D. und K. G. Anton*, 1960). České literární prostředí osvětluje korespondence s V. Hankou, vydaná A. J. Vrtátkem v ČČM 1870.

Celkový obraz Dobrovského osobnosti podal již Fr. Palacký v německé studii *Josef Dobrovský's Leben und gelehrtes Wirken* (v *Abhandlungen* 1833, viz nyní v *Palackého Spisech drobných III*), soustavnou biografii napsal v *Životě Josefa Dobrovského* (1883) V. Brandl, s využitím korespondence rozebral působení a názory Dobrovského obsáhle J. Jakubec v *Literatuře české 19. století* (2. vyd. 1. dílu 1911 a 2. dílu 1917), o stručný portrét osobnosti se pokusil A. Novák v knížce *Josef Dobrovský* (1928). Mnoho speciálních studií obsahuje sborník *Josef Dobrovský 1753—1829* (1929), redigovaný J. Horákem, M. Murkem a M. Weingartem, a zvláštní dvojčíslo časopisu *Bratislava* 1929; obě publikace vyšly k stému výročí smrti Dobrovského. — Z marxistického metodologického zřetele zhodnocuje dílo Dobrovského většina studií

uverejňených ve sborníku Josef Dobrovský 1753—1953, vydaném v redakci B. Havránka a J. Dolanského k dvoustému výročí narozenin (1953; viz i recenzi J. Černého v *Nové myslí* 1954).

Příspěvky k životopisu a k jednotlivým spisům Dobrovského obsahuje vedle jeho vlastní Autobiografie, uveřejněné v Bratislavě 1929, především Archiv pro bádání o životě a díle Josefa Dobrovského: sv. 1 obsahuje studii B. Jedličky o *Geschichte* (1934), sv. 2 studii M. B. Volfa o Návrhu soustavy rostlinné (1934), sv. 3 a 4 Příspěvky J. Volfa a M. B. Volfa k životu a dílu J. D. (1934 a 1935), ve sv. 5 se V. Flajšhans zabývá Dobrovského vydáním *Rady zvířat* (1942).

Celkovému myšlenkovému a historickému profilu Dobrovského jsou věnovány studie J. Dolanského a M. Machovce ve sborníku z r. 1953 a příslušné stati v knize K. Kosíka *Česká radikální demokracie* (1958). Starší studie J. Ludvíkovského Dobrovského klasická humanita (1933) přecenila vlivy latinské kultury na Dobrovského. — Postavení Dobrovského v obrozen-ské literatuře sleduje studie F. Vodičky v sborníku z r. 1953 (nyní v *Cestách a cílech obrozen-ské literatury*, 1958), vztah ke kulturnímu dědictví studie J. Hrabáka (nyní *Studie ze starší české literatury*, 1956). Podrobný rozbor Dobrovského časopisů i jeho *Geschichte* podal J. Hanuš v Bratislavě 1929. Prozodickými reformami Dobrovského se zabýval nejrozsáhleji J. Král ve spise *O prozódii české* (1923), nově J. Mukařovský v *Č. lit.* 1954. Zprávy o Dobrov-ského recenzích české literatury v německých časopisech podali M. Hýsek v studii *Jungman-nova škola kritická* v *LF* 1914 a 1919 a B. Jedlička v *LF* 1930; polemiku o překladu *Numy Pompilia* přetiskl v českém překladu F. Vodička v *Č. lit.* 1954. — Národopisnými studiemi Dobrovského se zabýval V. Pražák v Bratislavě 1929. — O Dobrovském textovém kritikovi psal B. Ryba v sborníku z r. 1953.

Lingvistické práce bohemistické sledoval E. Smetánka v sborníku z r. 1929, Fr. Tráv-níček v sborníku z r. 1953, J. Bělič v *NŘ* 1953, A. Jedlička v *SaS* 1953 a v *Sborníku Vysoké školy pedagogické* v Praze 1959; metodologickou stránkou těchto prací se zabývali J. Bělič a V. Vážný v *Slavii* 1954, rozbořem prací slovtvorných A. Dostál v sborníku z r. 1953.

Tříděním slovanských jazyků u Dobrovského se zabývali B. Havránek ve *Studiích* a vzpo-mínkách věnovaných k 50. nar. A. Nováka (1930) a K. Horálek ve sborníku z r. 1953, posta-vením slovenštiny v Dobrovského klasifikaci jazyků V. Blanár v *Slavii* 1954. Instituce obsáhle rozebral M. Weingart v dvousvazkové monografii (1923 a 1925); význam Dobrovského pro slovanskou jazykovědu zhodnotil v sborníku z r. 1953 B. Havránek, který se zabýval i jeho slovanstvím ve sborníku Z. Nejedlému *Čs. akademie věd* (1953); o Dobrovském a jazykové literárním obrození u Slovanů psal Frank Wollman ve *Sborníku filosofické fakulty brněnské university*, 1955; o jeho vztahu k slovanskému dávnověku J. Eisner a J. Horák v *Slavii* 1954; o vztazích k Rusku vydal Fr. Kubka monografii *Dobrovský a Rusko* (1926) a psal o nich nově J. Vávra v *Časopise pro slovanské jazyky, literaturu a dějiny SSSR* 1956. Rozsáhlá lite-ratura pojednává o Dobrovského vztazích k jednotlivým národům slovanským a o jeho sty-cích s cizími učenici.

Dobrovský jako historik byl celkově hodnocen V. Vojtískem v sborníku z r. 1953, J. Ma-cůrkem v *Slavii* 1954; speciální literatura vznikla kolem otázek vyvolaných Dobrovského *Ver-suche* (J. Pekař, F. M. Bartoš, O. Králík); kritickou metodu Dobrovského hodnotil nově J. Macůrek v *Slavii* 1954, Z. Fiala v *ČČH* 1953 a v konfrontaci s Dobnerem též O. Králík ve sborníku z r. 1953.